

**MISTICA RUGĂCIUNII
ȘI A REVOLVERULUI**

Tatiana Niculescu este scriitoarea care a impus în literatura română contemporană genul biografiei. A publicat la Editura Humanitas: *Singur: Viața lui Mihail Sebastian* (2022); *Nepovestitele iubiri: 7 mini-biografii sentimentale* (bestseller Humanitas, 2021); *Seducătorul domn Nae: Viața lui Nae Ionescu* (bestseller Humanitas, 2020); *Regele și Dudaia: Carol II și Elena Lupescu dincolo de bârfe și clișee* (bestseller Humanitas, 2019); *Ei mă consideră făcător de minuni: Viața lui Arsenie Boca* (2018); *Mistica rugăciunii și a revolverului: Viața lui Corneliu Zelea Codreanu* (bestseller Humanitas, 2017); *Mihai I, ultimul rege al românilor* (2016, 2020); *Regina Maria: Ultima dorință* (2015, 2016, 2018, 2020). A debutat în literatură cu romanul *Spovedanie la Tanacu și uimitoarea ei poveste* (ediția V, Humanitas, 2021), urmat de *Noaptea Patriarhului* (2011; Humanitas, 2019), *Povestea domniței Marina și a basarabeanului necunoscut* (2013), *Tăierea fecioarelor* (Humanitas, 2018). A coordonat volumele colective *Iubirea din oglindă: Despre sex și identitate* (Humanitas, 2017) și *Cartea întâmplărilor: Mistere, ciudățenii, uimiri* (Humanitas, 2019) și a îngrijit volumul *Maria, regina României, Gânduri pentru vremuri grele* (Humanitas, 2020). Între 1995 și 2008, Tatiana Niculescu a fost redactor și realizator de programe, iar apoi redactor-șef la secția română a postului de radio BBC World Service, la Londra și București.).

TATIANA NICULESCU

**MISTICA RUGĂCIUNII
ȘI A REVOLVERULUI**

Viața lui Corneliu Zelea Codreanu

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Cuprins

<i>Nota autoarei</i>	7
O familie din Bucovina	11
Acasă, la Huși	19
Liceul de la Mânăstirea Dealu	24
Primul Război Mondial	32
Legiuni de români și România Mare	40
Prima patrulă	48
Studentie la Iași	53
<i>Călătoria creștinului</i>	64
La Berlin	74
„Dacă aș avea un singur glonț...”	84
Prefectul, procesul și nunta	96
La Grenoble	104
„Să vină în aceste rânduri cel ce crede nelimitat”	113
<i>Datoria vieții noastre</i>	124
În Basarabia	130
Aromânii	137
Deputat	145
„Două săbii în aceeași teacă”	153
Mihail Stelescu: „Afară cu tine, Zelinski!”	168
Războiul din Spania – Moța și Marin	179
Toată lumea e gardistă	190
„Un vânt de nebunie suflă pretutindeni”	202
Arhanghelul morții	214
<i>Corneliu Zelea Codreanu, o cronologie</i>	225
<i>Bibliografie selectivă</i>	235

Nota autoarei

De ce o biografie a lui Corneliu Zelea Codreanu? Primul răspuns pe care l-aș da acestei întrebări ar fi: de ce nu? Atunci, interlocutorul meu imaginar ar continua: la ce bun o biografie a unui antisemit notoriu, antidemocrat și xenofob, un apucat mistic și violent, când s-au văzut deja urmările totalitarismelor fascist și comunist și ale rasismului, iar în zilele noastre asistăm la înflorirea organizațiilor teroriste și a intoleranței pe baze religioase? Tocmai de aceea, aș răspunde. Necunoscut sau măsluit, trecutul ar rămâne o veșnică piatră de poticnire dacă nu ar apărea an de an nenumărate cărți despre personajele întunecate ale istoriei, care să explice fascinația colectivă pe care au exercitat-o, la vremea lor, Hitler, Mussolini, Stalin sau alții ca ei, și rădăcinile biografice ale cruzimii și delirului de putere în cazul fiecăruia.

Îmi lipsea o biografie a lui Corneliu Zelea Codreanu din care să-mi lămuresc mai bine emoția admirativă sau, dimpotrivă, oroarea pe care acest om o stârnește până în zilele noastre. Așadar i-am scris biografia eu însămi, căutând mai degrabă să înțeleg înainte de a judeca, să descopăr, și nu să-i induc cititorului opinii gata făcute. Acolo unde nu am avut destule elemente pentru a reconstitui o scenă de viață, am pus întrebări, am făcut deducții, am lansat ipoteze și am lăsat loc de răspunsuri. Am citit, documentându-mă,

memorii și amintiri ale contemporanilor lui Codreanu, scrierile lui și ale principalilor săi colaboratori, cărți și articole scrise de istorici români și străini despre fenomenul legionar, ziare și reviste interbelice. Demersul meu este, în bună măsură, și unul literar. Am încercat să dau viață unei epoci și unui personaj istoric contradictoriu, prezentându-le cititorilor sursele de inspirație ale gândirii și acțiunilor lui Zelea Codreanu, unele dintre ele certe, dar nementionate până acum în analizele istoricilor.

Titlul acestei cărți e împrumutat dintr-un text de sertar al lui Emil Cioran, *Mon pays*. A fost scris la începutul anilor '50 și publicat postum, în 1996, la Editura Humanitas. El rezumă cel mai bine vârtoarea anilor '30 în România, acea epocă pe care Cioran o numește a „martirilor sângeroși“ sau a „visătorilor sanghinari“, întemeietori ai unei „mișcări crude, amestec de preistorie și profetie, de mistică a rugăciunii și a revolverului“. O epocă, spune Cioran, care „fusesse întemeiată pe idei feroce“ și care „a dispărut în ferocitate“.

De aceea, povestea lui Corneliu Zelea Codreanu este, într-un fel, povestea României interbelice. Ea ar putea fi cu greu înțeleasă în afara contextului istoric în care acesta a trăit, a oamenilor pe care i-a cunoscut, a experiențelor pe care le-a parcurs, a școlilor prin care a trecut, a lecturilor care l-au format și a unei Europe răvășite, aflate între două războaie devastatoare și în căutarea unei speranțe de supraviețuire.

Această biografie se adresează, în primul rând, publicului larg. Ea este, în esență, o încercare de a desluși chipul unor vremuri care, amestecând politica cu religia, au sfârșit în sânge și barbarie. Dacă n-ar fi fost om în carne și oase, Corneliu Zelea Codreanu ar fi făcut parte dintr-o galerie a personajelor distopice, pe care realitatea, în aparențele ei de raționalitate, nu e pregătită să le primească.

Deopotrivă adulat și demonizat, profilul lui se pierde adesea în interpretări și reinterpretări tributare, în mod fatal, unei mize ideologice sau unei emoții partizane.

Această carte povestește viața lui Codreanu, desigur, așa cum am înțeles-o eu, încercând să trădez cât mai puțin adevărul și contradicțiile personajului. E o experiență aparte, filosemit fiind, să refaci parcursul unui antisemit. Sper ca deopotrivă, prietenii mei evrei și ceilalți cititori să înțeleagă că, în aceste pagini, am încercat să-l redau, așa cum va fi fost el, trecutului și istoriei.

Țin să le mulțumesc tuturor celor care m-au ajutat să înțeleg mai bine chestiunile de natură istorică, religioasă și lingvistică ale României Mari, pentru amabilitatea cu care au răspuns nenumăratelor mele întrebări. Le sunt îndatorată în mod special lui Gabriel Liiceanu, Lidiei Bodea și lui Radu Gârmacea, care au sprijinit constant, cu observații și sugestii, redactarea textului și fără de care nu aș fi dus niciodată la capăt proiectul acestei cărți.

TATIANA NICULESCU

O familie din Bucovina

Cu mai bine de un secol în urmă, Igești era un cătun din raionul Storojineț, înregistrat pe hărțile Austro-Ungariei în ținutul Bucovinei, ducat cu populație amestecată, cuprins între Galiția și Moldova. Sătenii erau care ortodocși, care greco-catolici, romano-catolici, protestanți sau evrei. Religia oficială era catolicismul, dar administrația era tolerantă și binevoitoare față de alte credințe.

Un tânăr pe nume Nicolae Zielinski (scris când Zilinski, Zelinski, când Zilinschi/Zelinschi) s-a însurat cu o fată pe care o chema Agafia Antek (scris Antec). După nume, să fi fost amândoi de origine poloneză. În limbile slave, rădăcina *zel/zil* a numelui lui de familie înseamnă „verde“. Pe românește, l-ar fi chemat, poate, „verdeț“ sau „vărzar“. De altfel, era, se pare, pădurar. Numele ei, Antek, era Anton/Antonie în polonă. Nicolae și Agafia au avut curând un fiu pe care, dacă l-au botezat Jan, la școală va fi fost înregistrat ca Johan, iar apoi va deveni Ion Zilinski/Zelinski.

În vremea în care micuțul Johan mergea la școala din sat, pe harta Bucovinei se desenau linii de cale ferată și gări noi. La inaugurarea lor, se aduna puhoi de lume ca să vadă locomotivele cu aburi, pufăind ca niște zimbri cu spinări lucioase, împodobite cu coroane de brad, cu drapele și cu portretul împăratului Franz Joseph, deschizând calea. În spatele fanfarei și la un pas respectuos de oficialitățile

Societăți Bukowinaer Lokalbahnen, pe lângă germani aflați în Bucovina la a doua ori a treia generație, se înghesuiau români bucovineni din tată-n fiu, fermieri unguri veniți din Transilvania, ucraineni, slovaci, raskolnici fugiți de persecuțiile din țara lor, polonezi refugiați din Galiția, armeni, evrei din provinciile vecine... Fiecare își păstrase portul, obiceiurile, religia, limba și tradițiile. Negustori, artiști, profesori, ingineri de drumuri și poduri, dulgheri, pietrari, sticlari, fierari veneau în Bucovina de pe tot cuprinsul Austro-Ungariei, în timp ce localnicii călătoreau până la Viena și Budapesta.

Pe la 1890, familia Zelinski se urca, din gara Storojineț, într-un tren cu destinația Suceava (Suczawa), orașel bucovinean de la granița cu regatul României. Căsnicia lui Nicolae cu Agafia se încheiase cumplit, cu o criză de gelozie și o crimă. La beție, bănuind că-l înșală cu altul, soțul își omorâse soția. Își luase apoi altă femeie (cu nume ucrainean, Evdochia), dar trăia cu frica-n sân să nu cumva să se afle cum ajunsese el văduv de pe o zi pe alta și să fie arestat. Gândul lui era să-și piardă urma, trecând în țara vecină.

La Suceava, tocmai se deschidea un gimnaziu în limba română, la care părinții erau încurajați să-și înscrie copiii, prin ajutoare bănești date de Mitropolia Bucovinei. Predarea limbilor clasice, latină și greacă, a religiei, matematicii, geografiei și istoriei naturale se făcea în limba română de către dascăli școliți la Viena.

Nicolae Zelinski și-a înscris băiatul la această școală românească, iar el va fi trecut în regatul României împreună cu noua lui soție, ca să-și facă un rost. Cum școala nu avea încă internat, Ion a stat în gazdă la o familie de origine germană, pe nume Brauner.

La Suceava, ca și la Siret, Cernăuți ori Câmpulungul Bucovinei, locuiau pe-atunci largi comunități de germani (cei mai mulți sudeți), atrași de politica de colonizare a Austro-Ungariei, prin care, în localitățile de graniță, li se

oferiseră locuri de muncă, facilități fiscale, terenuri, case și grădini.

Braunerii erau, probabil, catolici sau protestanți din Moravia lui Jan Hus. Poate că și originile lui Zelinski/Zilinski se aflau tot în Moravia, în târgul Zilina, nod de cale ferată, căci locuitorii Zilinei se numeau „zilinski“. Niște „zilinski“ fuseseră, cu sute de ani în urmă, și unii dintre urmașii lui Jan Hus, mercenari rătăcitori refugiați la Zilina, de unde s-au răspândit apoi în țările învecinate, ca să scape de prigoana regilor catolici. Husiții, cunoscuți și ca „frații“ ori „moravienii“, au ajuns și în Moldova și s-au așezat între Iași și Bârlad, într-un târg care le poartă de atunci numele: Huși. La Huși se va stabili, sub un alt nume, și familia Zelinski/Zilinski.

Dar, până atunci, la gimnaziul din Suceava, elevul Ion Zelinski era reclamat conducerii școlii pentru propagandă socialistă, agresiuni verbale și amenințarea unor colegi cu bătaia. În urma unei anchete, a fost exmatriculat. I s-ar fi permis totuși să-și dea examenele în particular. Ar fi urmat apoi cursurile Facultății de Llimba și Literatura Germană de la Cernăuți.

La nici 20 de ani, năbădăios, încăpățânat, clocotind de răzvrătiri, Ion Zelinski s-a logodit cu nepoata gazdei sale de la Suceava, Eliza Brauner, cu trei ani mai în vârstă decât el. Împreună au trecut granița în regatul României, unde era nevoie de profesori.

Recent, intrase în vigoare Legea învățământului secundar și superior propusă de ministrul liberal al instrucției publice, Spiru Haret. Învățământul era sprijinit și subvenționat cum nu fusese niciodată până atunci în România. Se construiau școli la sate, se deschideau gimnazii și licee în târguri și orașe, se moderniza programa școlară, erau încurajate institutele de învățământ privat, se luau măsuri pentru educarea țărănimii. Cum școlile normale care pregăteau dascăli fuseseră desființate, tinerii doritori să

lucreze în învățământ erau îndrumați către seminarul pedagogic din cadrul Universității din Iași.

Pentru o rapidă integrare în societatea românească și o carieră sigură, orice imigrant avea de făcut trei lucruri: să-și găsească un protector printre oamenii influenți ai locului, să-și schimbe numele, căpătând cât mai curând cetățenie română, și să se afirme ca bun creștin ortodox. Așa că Zelinski s-a înscris la seminarul pedagogic, îmbrăcând, după moda studenților teologi ai vremii, redingotă închisă la gât și purtând potcap în formă de „țilindru“, s-a însurat cu Eliza și s-au mutat pe ulița Golia. Acum era în căutarea unui protector stimat de românimia din Iași.

În penultimul an al secolului al XIX-lea, pe străzile întortocheate, urcând și coborând ale Iașiului se făceau lucrări de îndreptare și aliniere a curților și gardurilor pentru introducerea șinelor de tramvai electric. Curând, intra în funcțiune o „uzină de lumină“ fabricată la Nürnberg, ca să alimenteze orașul cu electricitate și, în scurtă vreme, pe ulița Golia era trasă prima linie de tramvai electric. Călătorii traversau cartierul așezați pe băncuțele de lemn ale tramvaiului și priveau din mers casele cu un nivel și pe cele cu etaj, ferestrele înalte, bolțile, prăvăliile, drogheriile, băcăniile, magazinele de nimicuri utile, banca, florăria La Buchet, librăria Junimea și tutungeria lui Ion Creangă, clădiri lipite unele de altele și văruite fiecare după gustul proprietarilor. Nu departe, își înălța turlele biserica mânăstirii Golia, de pe care tânărul diacon Ion Creangă alungase cândva ciorile trăgând cu pușca. Clădirile cele mai arătoase aparținuseră până nu demult lui Dimitrie Sturza-Scheianu, om de cultură și colecționar de carte veche românească. Acum aparțineau unui proprietar evreu.

La un an și patru luni de la căsătoria lor, pe 13 septembrie 1899, lui Ion și Elizei li s-a născut primul dintre cei șapte copii, un băiat. I-au pus numele Corneliu. Nașterea lui era un bun prilej de apropiere de unul dintre reprezen-

tanții românismului vremii, profesorul universitar A.C. Cuza, înrudit cu domnitorul Unirii, un om politic matur, cu 20 de ani mai în vârstă decât Ion Zelinski, și care publicase deja câteva dintre cărțile sale de referință: *Generația de la '48 și Era Nouă*, *Meseriașul român*, *Țăranii și clasele dirigente*, *Despre poporație*. A.C. Cuza era xenofob, dar franțuzit, anti-semit furibund, dar politicos, în particular, cu evreii, și de un naționalism delirant care îi atrăgea multe simpatii, deși el era, la origini, mai mult grec-armean decât român. Făcuse studii secundare la Dresda, își luase bacalaureatul la Paris, era doctor în științe politice și administrative și doctor în drept la Universitatea din Bruxelles. Făcuse parte din grupul socialist al revistei *Contemporanul*, activase în societatea Junimea, devenind conservator naționalist și „puțin“ francmason. Junimiștii i se păruseră prea toleranți față de populația evreiască venită în valuri în regat și se despărțise și de ei, scriind mai târziu că refuzase să aplice evreilor principiile umaniste și liberale ale junimiștilor. Îi considera pe „jidani“ un corp străin infiltrat în trupul societății românești și, în cabinetul său plin de cărți de pe strada Teodor Codrescu nr. 3, elabora tot felul de teorii despre metodele prin care ar fi trebuit ei eliminați. A.C. Cuza a primit vizita lui Zelinski, unul dintre nenumărații studenți care îi sorbeau discursurile antisemite, în conacul său boieresc din cartierul select din apropierea parcului Copou, și a fost de acord să-i boteze băiatul.

Era obicei vechi și chiar o îndatorire de onoare ca boierii să boteze, mai cu seamă cu prilejul unor mari sărbători creștine, zeci de copii ai țăranilor și slujbașilor de pe moșiile lor. Nu aceasta pare să fi fost însă relația dintre Zelinski și A.C. Cuza. În cazul lor, era vorba mai curând despre un botez ideologic și politic, căci tânărul tată va prelua, împreună cu întreaga sa familie, așa-numita doctrină cuzistă și va rămâne mulți ani ucenicul lui Cuza. Ion Zelinski nu avea încă acte de naturalizare. Poate de aceea au evitat